

**ברצוני להודיע בזה על הכינוס הלשוני בצהרי היום האחרון של חנוכה במצפה יריחו.
על הכינוס עצמו בסוף הקובץ.**

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בציבור בפרשת מקץ בהפטרה ובראשון של ויגש

מא א וְהָנָה עֹמֵד עַל-הַיָּאָר: טעם טפחא בתיבת וְהָנָה. הַיָּאָר: היר"ד בשוא נח	
מא ה וַיִּשָּׁן: קמץ בזקף גדול, השי"ן מנוקדת בקמץ	
מא ח וַתִּפְּעֶם: הטעם בפ"א מלעיל	
מא יב וַנִּסְפָּר-לֹא: מוטעם בקדמא-זקף ¹	
מא יד יד וַיַּחֲלֶף: היר"ד בשוא נח והחי"ת בפתח.	
מא יז הַנָּגִי: על אף הקושי, נו"ן ראשונה בשווא נח	
מא יט וְהָיָה שִׁבְע־פָּרוֹת אַחֲרוֹת: תיבה שִׁבְע מוקפת לזו שלאחריה ולא במונח כבחלק מהדפוסים. וְרָקוֹת בָּשָׂר: הרי"ש בפתח. דומה אך שונה וְדָקוֹת בָּשָׂר שבפסוק ג'	
מא כו כו חֲלוֹם אֶחָד הָיָא: על פי רב מוטעם טפחא-מרכא-סו"פ (ברויאר ואחרים)	
מא כז הָרָקוֹת-הָרָקוֹת: יש לשים לב, פעם ראשונה הרי"ש בפתח ופעם שנייה בצירי	
מא ל שִׁבְע: השי"ן בגרש לא בקדמא, וגם לא במונח	
מא לב וּמִמֶּהָר: על אף הקושי, המ"ם הראשונה בשוא נח	
מא לג יָרָא: הטעם ברי"ש, מלרע. אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם: טעם טפחא בתיבת אִישׁ	
מא לד וַיִּפְקֹד: הוא"ו בשווא נע, וא"ו החיבור והפועל בעתיד, כן הוא הדבר בהמשך פסוק	
לה וַיִּקְבְּצוּ וַיִּצְבְּרוּ-בָר	
מא לה בַּעֲרִים: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע	
מא מה צָפַנְתָּ: הצד"י בקמץ רחב והפ"א בשוא נע. פָּעַנְחָ: העי"ן בשוא נח לא בחטף	
אָסְנֹת: האל"ף בקמץ רחב והסמ"ך בשוא נע. בַּת-פּוֹטִי פָּרַע: השם "פוטי פרע" הוא בן שתי	
מילים, בספרי תימן הוא בן מילה אחת	
מא מו וַיַּעֲבֹר בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: טעם טפחא בתיבה וַיַּעֲבֹר. לִפְנֵי פָרְעָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם: טעם	
טפחא בתיבת לִפְנֵי	
מא מז לְקַמְצִים: טעם הסילוק כאן הוא ללא הכנה של טיפחא או מרכא טיפחא (מאריך טרחא)	
לפניו	
מא מח כָּל-אֶכָּל בניגון הטעמים של הספרדים עלולה המילה אֶכָּל להישמע מלרע עקב ניגון	
הפסק (הלגרמיה) ויש בכך כדי לשבש את משמעות הכתוב. בַּעֲרִים: הבי"ת בסגול ומתג, יש	
לעמוד מעט בקריאתה להבדיל בין תנועת הסגול לשווא, שאז איננה מיודעת	
מא נ יָלַד: הלמ"ד בפתח. יָלַדָה-לֹא: געיה ביר"ד	
מא נב עָנָיִי: העי"ן בקמץ קטן, נו"ן בשווא נח ויר"ד בחירק מלא: עונ-יי	
מא נג וַתִּכְלֶינָה: יש לשים לב למקרא דומה אך שונה בהמשך נד וַתִּחְלֶינָה	
מא נד הִיָּה לָחֶם: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה	
מא נז כִּי-חֲזַק: הזי"ן בפתח, הקורא בקמץ משנה משמעות	
מב א תִּתְרָא: הטעם באל"ף מלרע	
מב ד יִקְרָאָנוּ: האל"ף בסגול ונון דגושה ²	

¹ טעם זה מכונה מתיגה-זקף או לפי התימנים, דרבן. מיקומה של הקדמא. על פי רוב, כולל ברויאר, מעל אות הוא"ו, בתורה קדומה מסומנת היא מעל הנ"ן והערה הבאה להסביר אפשר העניין לפיה מקרה זה הוא "על דעת הזרות" שכן הנ"ן מנוקדת בשווא.

מב כא בַּהֲתַחֲנֵנוּ: הַנּוֹרָן הַרְאִשׁוֹנָה בְּשׁוּא נַע
מב כד וַיֵּאָסֶר: כֵּאֵן הָאֵל־ף בַּחֲטָף סָגוּל בְּשׁוֹנָה מִפְּרִשְׁתָּ וּיְגִשׁ (מו כט) וּפְרִשְׁתָּ בְּשִׁלַּח (שְׁמוֹת יד ו)
שֵׁם הִיא בְּשׁוּא נַח
מב כה וַיִּמְלְאוּ: יוֹד בְּשׁוּא נַח, לִמַּד לֵלֵא דָגֶשׁ וּבְשׁוּא נַח
מב לח תִּלְכּוּ-בָּהּ: גַּעִיָּה בַת־ו
מג ב שָׁבוּ שָׁבְרוּ-לָנוּ מַעַט-אֶכֶל: תִּיבָה שָׁבוּ בִּטְפָחָא, כֵּן הוּא לִקְמֵן מִד כה
מג ו לָמָּה הִרְעַתָּם: לָמָּה בְּמִלְרַע וּלְלֵא דָגֶשׁ בַּמ־ס³
מג י כִּי לֹא־הִתְמַהֲמַהֲנוּ: הַתִּיבָה כִּי מוֹטַעַמַת בִּטְפָחָא
מג יא נִכְאַת: הָאֵל־ף לֵלֵא תְנוּעָה, יֵשׁ לִקְרֵא 'נִכּוֹת'
מג יב הַמּוֹשֵׁב: הַשִּׁי"ן בִּקְמָץ
מג טו וּמִשְׁנָה-בִּסְף: הַכ־ף בְּדָגֶשׁ חֲזַק מִדִּין דְּחִיק
מג יח וַיִּירָאוּ: הַר־שׁ בְּשׁוּא נַע, הַקּוֹרָאוּ בְּשׁוּא נַח מַחְלִיף בְּמִשְׁמַעוֹת רֵאִיָּה
מג כה יֹאכְלוּ לָחֶם: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לִי"ד
מג כו וַיִּבְיֵאוּ: הָאֵל־ף דְּגוּשָׁה אֵךְ אֵין לֶכֶךְ כָּל הַשְּׁפַעָה עַל אֹפֶן קְרִיאַתָּהּ
מג כט יִחַנְדָּ: הַי"ד בִּקְמָץ קָטָן
מד י עֲבָד: הַעִי"ן בִּקְמָץ אֵף עַל פִּי שְׁאִין הִיא מוֹטַעַמַת בְּאַתְנַח או סו"פ⁴, וְכֵן בִּפְס' יז

הַפְּטֹרָת שַׁבַּת חֲנוּכָּה זְכָרִיָּה ב יד – ד ז:

ב יד רָנִי: הַר־שׁ בִּקְמָץ חֲטוּף (קָטָן), הַטַּעַם בְּנוֹרָן מִלְרַע. הַנְּנִי: הַנּוֹרָן בְּשׁוּא נַח
ב טו וְשִׁכְנַתִּי: מִלְרַע. וְהִיוּ לִי: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לַה־א. וַיִּדְעָתָּ: הַעִי"ן בִּפְתַּח
ב טז וּבָחַר: מִלְרַע לֹא נִסּוּג אַחֲוֹר
ג ז וְגַם תִּשְׁמַר אֶת-חֲצָרִי: טַעַם טְפָחָא בְּמִילָה וְגַם. מִהֲלָכִים: הַה־ה וְהַל־מ"ד בְּשׁוּא: הַרְאִשׁוֹן, בַּה־ה, נַח (נִשְׁמַעַת כַּה־א בְּמִפִּיק), וְהַשְּׁנִי, בַּל־מ"ד, נַע
ד א כָּאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲזֹר מִשְׁנָתוֹ: טְפָחָא בְּמִילָה כָּאִישׁ וּבְמִילָה מִשְׁנָתוֹ דָּגֶשׁ חֲזַק בְּשִׁי"ן (מִלְשׁוֹן שִׁינָה)
ד ב וְגָלָה: בְּמִפִּיק
ד ז חֲזָן: אֵין פֶּסֶק בֵּין הַתִּיבּוֹת
רֵאשׁוֹן שֶׁל וּיְגִשׁ:

מד יח וְאֵל-יָחַר: הַטַּעַם בִּי"ד מִלְעִיל
מד כה שָׁבוּ שָׁבְרוּ-לָנוּ מַעַט-אֶכֶל: טַעַם טְפָחָא בְּתִיבַת שָׁבוּ
מד כז יִלְדָּה-לִי: גַּעִיָּה בִי"ד

מֵאָה א מִקָּץ הָרַב מִשׁוּלָם רֵאשִׁית בַּסֵּפֶר מִבְּשָׁר עֲזָרָא:
פ' מִקָּץ פֶּסֶק וַיְהִי מִקָּץ עִי תוֹס' שֵׁם; וּרְמִזוּ לְדַבְּרֵי רַב־ע בִּפ' מִשְׁפָּטִים פֶּסֶק שֵׁשׁ
שְׁנִים עִי"ש.

² הַקּוֹרָא אֵל־ף בְּצִירֵי מִשְׁנָה מִשְׁמַעוֹת
³ כֵּן הוּא הַדְּבַר כֹּאשֶׁר 'לָמָּה' מוֹטַעַמַת בְּטַעַם מִשְׁרַת וְהַתִּיבָּה שֶׁלֹּאֲחִירָה פּוֹתַחַת בְּאַחַת מִהֲאוֹתִיּוֹת אֵל־ף (שֵׁם הַשֵּׁם נִחְשָׁב לַעֲנִיִּין זֶה כְּפּוֹתַח בְּגִרּוּנִית), ה־א (יֵשׁ חֲרִיגִים מַעֲטִים) וְעִי"ן. דִּין זֶה נִכּוֹן גַּם בְּמִקְרָאִים רַבִּים אַחֲרִים כְּגוֹן: קוּמָה, שׁוּבָה וְכַדוֹ שֶׁלְּפַעֲמִים הֵן מִלְעִיל וּלְפַעֲמִים מִלְרַע לְפִי אוֹתוֹ עִיקְרוֹן.
⁴ נִקְרָא קְמָץ בִּזְק (זִקְף קָטָן)

דעת זקנים מבעלי התוספות: פרש"י לשון סוף כתרומה. ולכך הוצרך לפרש כן לפי שמצינו מקץ שהוא תחלה דכתיב בירמיה (לד יד) מקץ שבע שנים תשלחו חפשי גבי עבד עברי⁵. והתם תחלת שבוע קאמר דהא כתיב בתורה שש שנים יעבוד ותו לא. אבל מקץ שבע שנים תעשה שמטה (דברים טו א) אין להביא ראיה דהא איצטריך מקץ למימר דאין שביעית משמטת אלא בסופה כנ"ל:

מא יא ונחלמה חלום בלילה אחר מכאן רואים בעליל שלילה הוא לשון זכר. ומה שאנו רגילים שמילים המסתיימות בה"א הן נקבה, נכון רק למילים מוטעמות מלרע. לפניכם דברי ר' משולם ראטה על עניין זה.

קטע מקונטרס בשורת אליהו ס' כ"ב. עה"פ "ונחלמה חלום בלילה אחר" וכו' בספר בשורת אליהו מהגר"א (פירוש על הגדה של פסח, נרפס בתל אביב שנת תרצ"ה ע"י נכדו הר"א לנדא), עמוד ה: "מה נשתנה הלילה הזה וכו', פי' יום בכל מקום לשון זכר ולילה נקבה וא"כ היה צריך לכתוב תמיד אצל לילה זאת, כמשפטה שהיא לשון נקבה כי ו"ת (הרבו לילות) הם סימן נקבות, ולכן לא מצינו בכל מקום מצוה לעשותה דוקא בלילה כמו שאשה פטורה מן המצות, ועכשיו נתחייב הלילה דוקא במצוות ולא היום, והיינו מפני שנשתנה למ"ת והוא סוד אד"ם שהוא זכר וכו' עיי"ש. ודבריו תמוהים מאד, דהא באמת לילה הוא לשון זכר בכל מקום. ועי' תויו"ט ברכות פ"ב מ"ה: "בלילה הראשון, שם לילה זכר בסימן ה' נקבה, וכ"כ בפ' מקץ ונחלמה... בלילה אחר". ובמלאכת שלמה שם כתב: "עי' בס' תויו"ט שדקדק דלילה לשון זכר, ופשוט הוא בכמה כתובים וישכב עמה בלילה הוא, בלילה ההוא נדדה וגו', הלילה ההוא יקחהו אופל". וכן כתבו כל המדקדקים כי לילה הוא לשון זכר והה"א אינה ה"א הנקבה רק ה"א נוספת, והשל"ה (בסידור שער השמים בפסקא מעשה בר"א) כתב "דקשה עמ"ש בהגדה והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, "אותה" היה לו לומר כי לילה היא לשון נקבה, וגם מ"ש בקרא הוא הלילה הזה שמורים קשה מלת הוא, דהול"ל "היא" ביו"ד וכו'". והביא דברי הוזה"ק פ' בא (ל"ח ב') דקודם חצות איקרי ליל דלא קבילא זכר ואחר חצות בשעתא דאיתחבר עמה זכר כתיב הוא הלילה הזה וכו', עיי"ש בשל"ה ובהגה שם. וגם על השל"ה תשוב הפליאה הנ"ל כמו על הגר"א. וצ"ע.

א"ה: לא יתכן שהגר"א טעה טעות גסה זו. אם נכונים הדברים המיוחסים אליו, אולי מתכוון שהצורה החיצונית של לילה בסיום ה"א נראית כנקבה.

מא יג ויהי פאשר פתור-לנו כן הנה אתי השיב על-פני ואתו תלה: ראב"ע: פרעה. ויש אומרים (ראה ת"י), שהוא בדבור השיב ותלה; או בפתרון. לפי הפירוש הראשון יש כאן החלפת נושא, יוסף פתור-לנו; פרעה אתי השיב על-פני ואתו תלה: שר המשקים מדבר אל פרעה בנסתר (גוף שלישי) פרעה קצף על עבדיו ויתן אותי במשמר, לא ייפלא אם עתה הוא שב לדבר על פרעה. אמנם יש אומרים שיוסף פעל כן בדיבור, ואין החלפת נושא. עדיין יש מקום לדון אם שר המשקים אמנם מייחס ליוסף את הכוח לפעול כל זאת.

⁵ ירמיהו פרק לד, יד מקץ שבע שנים תשלחו איש את-אחיו העברי אשר-ימכר לו ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמד.

בספר מבשר עזרא העיר על דברי ראב"ע ר' משולם ראטה ז"ל.

פ' מקץ מ"א י"א "אותי השיב פרעה וי"א שהוא בדבור השיב ותלה (ר"ל יוסף) או בפתרון". [צ"ל הפתרון] והוא ע"ד ראב"ע בכמ"ק כי "שם הפועל בכח הפעלים", כמו וברך (ברכה) ולא אשיבנה, כי תקראנה (קורות) מלחמה, וברוב יועצים (עצה) תקום וכן כאן כאשר פתר לנו (פתרון) כן היה אותי השיב הפתרון על כני ואותו תלה. ויש לפרש עוד, בלא ט"ס רק כמ"ש לפנינו "או בפתרון", ר"ל שלפירוש הראשון של י"א מוסב השיב על יוסף בדבורו ר"ל שאמר כי ישיבו אותי על כני, וזה פירוש "כאשר פתר" ואיך פתר — אותי השיב על כני ואותו תלה בדבורו וכן היה, ולא הוצרך לפרש מלות כן היה כי פרעה ידע איך היה. ואח"כ מפרש ראב"ע פירוש אחר "או בפתרון", ר"ל כי בפתרוננו פעל זה שגזר אומר ויקם וכן היה כאשר פתר ולפיכך מוסבת פעולת השיב ותלה אל יוסף. אך זה יסתור למ"ש ראב"ע לעיל פ' וישב מ' ח' בפסוק הלא לאלקים פתרונים כי פתרון החלומות לשם הוא, כי הוא יודע העתיד והראה בחלום מה יהיה למי שירצה, ואם אני אפתור אותו לטוב או לרע לא יועיל ולא יזיק ואחר שהדבר כן ולשם פתרון כל החלומות, אל תחשו שתספרו חלומותיכם לי, וכל החלומות הולכין אחרי הפה דברי יחיד הם". והם דברי ר' אלעזר בברכות נ"ה.

א"ה: כדאי להשתדל למעט ככל האפשר בהגהות. גם אם נגרוס או בפתרון בבי"ת, אין הכוונה שיוסף תלה את שר האופים בפתרוננו. אלא שזו תוצאת הפתרון.

מא כט שָׁבַע נִדְוָל ראב"ע: שם, כמו "רָעַב" (לעיל, כז). על כן יטעה האומר בתפילת שבת יבשובע כלכלתנו, כי 'שובע' שם הפועל הוא; והנכון: ובשָׁבַע כילכלתנו. בהעתקת ר"מ ראטה ז"ל בספר מבשר עזרא נוספו המילים "בלא וי"ו", אבל כנראה זה רק תוספת הסבר. ומסביר ר' משולם:

ר"ל כי שובע הוא בינוני פועל ע"מ כותב, רוקע הארץ, נוטע אוון. וכ"כ בפ' בחקותי ואכלתם לחמכם לשובע "שם הפועל", וכן ת"א שם "למשבע" ר"ל בשיעור שמשביע אותך, ובפ' מקץ תרגם "שובעא" שם דבר. אך קשה, כי בפ' תצא נאמר "ואכלת כנפשך שבעך", וזה הוא בהכרח כנוי מן שם דבר שובע, (כמו מן חודש חדשך, כופר כפרך אורח (שהוא בפתח מפני האות הגרונית) ארחך ומן טורח טרחכם טרחך וכן כאן שבעך (עי' בחטף פתח). רק בהפסק בא העי"ן בסגול כמו בתהלים מ"ד י"ט ותט אשורנו מני ארחך) כי אילו היה מן הנפרד שָׁבַע (קמוץ) צ"ל בכנוי שָׁבַע כמו מן דבר, צבא דברך צבאך, ובהפסק שָׁבַעך. ואילו היה מן הנפרד בינוני פועל שהוא ע"מ כותב שומר, צ"ל שובעך ע"מ ה' שומרך (בלא הפסק) כמו בוראך (ישעי' מ"ג א'). ובהכרח נאמר שהוא שם דבר מן הסגוליים ע"מ קודש חודש אורח רומח. וכן נראה מתפלת גשם וטל "לברכה ולא לקללה לשובע ולא לרוזין". וצ"ע עוד בזה.

א"ה: כנראה יש לדון בהבנת ראב"ע בפרשת בחקותי המובאים כאן. המילים של ראב"ע שם "שם הפועל" אינם מתפרשים כפועל בינוני (הווה) שֹׁבַע או שֹׁבַע דוגמת רָקַע הָאָרֶץ, ולו רק בגלל ששורש שָׁבַע הוא על משקל פֻּעַל, וצורת הבינוני שלו היא שָׁבַע. ובר מן דין לְשָׁבַע מוטעם מלעיל, ולכן אין הוא יכול להיות צורת בינוני. ובכלל צורת בינוני אינה נחשבת פועל אלא שם או תואר. ככל הנראה נתכוון ראב"ע לחלק בין שם העצם שָׁבַע לשם העצם שָׁבַע.

שָׁבַע הוא שם עצם על משקל פִּעֵל כמו שָׁכַר או שָׁלַל, אינו משמש כשם המגדיר את פעולת השביעה; שָׁבַע לעומתו מגדיר את האכילה וְאֶכְלֶתֶם לְחֶמְקֶם לְשָׁבַע. ולכן מעדיף ראב"ע לגרוס בניקוד "נשמת" וּבְשָׁבַע פִּלְפִּלְתָּנוּ במקביל ל'ברעב וְנָתַנוּ'. כלומר בשנות שָׁבַע נתת לנו כלכלה, ולא שקבלנו כלכלתנו לְשָׁבַע.

ברור ש'שָׁבַע' מלעיל הוא שם עצם, אבל עדיפה הגרסה וּבְשָׁבַע. ורציתי להעיר על הפיוט "חי ה' וברוך צורי" בחרוז: צִמְאָה נִפְשִׁי אֶל ה' יִמְלֵא שָׁבַע אֶסְמִי.... יש סידורים מנקדים שָׁבַע על דרך תהלים טז יא שָׁבַע שְׁמֵחוֹת אבל טעות בידם כי חרוז זה בנוי על משלי ג י וְיִמְלֵאוּ אֶסְמִיךָ שָׁבַע. ויש לתקן.

מא כז אליהוא (הגיגים⁶): וְשָׁבַע הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהִרְעֵת הָעֵלֶת אַחֲרֵיהֶן שָׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשָׁבַע הַשְּׁבִלִים הַרְקוֹת שְׂדֵפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שָׁבַע שָׁנִי רָעָב:

לא במקרה הציבו את האתנח אחרי 'קדים', ולא אחרי 'הנה', כי הרי אין הקבלה מדויקת בין הפרות לשבלים. פה היינו מצפים לקרא שגם השבלים הן שבע שנים, כמו אצל הפרות הטובות והשבלים הטובות. אלא התורה חסכה במילים וכתבה על השבלים מיד שיהיו שנות רעב. ולכן ההפסק גם רטורי.

א"ה: מעניין למדי, בפסוק הקודם (כו) לא מוזכר עדיין שהשנים הטובות הן שנות שבע. שָׁבַע פָּרֶת הַטֹּבֹת שָׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשָׁבַע הַשְּׁבִלִים הַטֹּבֹת שָׁבַע שָׁנִים הִנֵּה חֵלוֹם אֶחָד הוּא: את החסכון במילים אינני רואה כאן כי על שנות הרעב מקדישה התורה את הפסוקים ל ולא.

מא לה אליהוא (הגיגים): וְיִקְבְּצוּ אֶת-כָּל-אֶכָל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאָה הָאֵלֶּה היינו מצפים לצירוף התיבות האחרונות ל'שנים', אלא דרכו של הקורא לצרף את הסמוך לסומך: 'אכל השנים'. התיבות 'הבאות האלה' אינן נחוצות להבנת הפסוק, אלא משלימות את התיאור בלבד.

מא מג וַיִּקְרָא לִפְנֵי אַבְרָהָם רַאב"ע: כל אדם קורא לפניו: אשתחזה ואברע; וזאת המלה מ'הבניין הכבד הנוסף'; וַיִּבְרַךְ עַל בְּרִיּוֹ "ד"ה ב,ו,יג) - מ'הקל', וכולם מגזרת "ברכים" (יש' סו,יב). ויאמר ר' יונה המדקדק הספרדי (השרשים: 'ברך'), כי אַבְרָם - שם הפועל, והאל"ף תחת ה"א, כמו "אשכים ושלוח" (ראה יר' כה,ג). ולפי דעתי שאל"ף "אשכים" (שם) - לשון המדבר. והעיר ר' משולם ראטה ז"ל שנתחלפו הפסוקים.

בראב"ע פ' מקץ מ"א מ"ג טעה, שכתב אשכם ושלוח, תחת אשכם ודבר יעוי"ש. יש בירמיהו פרק ז, יג וְאֶדְבַּר אֲלֵיכֶם הַשֶּׁפֶם וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְאֶקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא עָנִיתֶם: וגם ירמיהו פרק ז, כה וְאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת-כָּל-עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשֶּׁפֶם וְשְׁלַח: ירמיהו פרק כה, ג וְאֶדְבַּר אֲלֵיכֶם אֲשֶׁפִים וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם: לראב"ע מתפרש אֲשֶׁפִים במובן 'אני משכים'⁷.

מא מה פִּהֶן אֵן רַאב"ע: עובד השם או עבודה זרה, כי אין 'כהן' בכל המקרא כי אם משרת, על דעתי.

רמב"ן: הוא "פוטפר", ונקרא פוטיפרע על שם שנסתרס מאליו, לפי שלקח יוסף למשכב זכור; לשון רבנו שלמה [=רש"ן], והוא מדרש רבותינו (ב"ר פ,ג). והוצרך ממנו רבנו שלמה לומר (בפירושו לבר' מז,כב), כי כל 'כהן' - משרת לאלהות, חוץ מזה שהוא לשון גדולה, שהרי שר הטבחים היה; וכן "כהן מדין" (שם' ב,טז). ואני אומר, כי לדברי רבותינו

⁶ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=420>

⁷ ברור שאין הכוונה כאן לעתיד.

היה פוטיפר שר לפרעה, וכאשר נסתרם בגופו והכירו בו וקראוהו 'פוטיפרע', נתבייש בדבר ופירש משרדתו, והכניס עצמו בבית עבודה זרה ונעשה כומר לעבודה זרה, כי כן מנהג הנכבדים; ואפשר שהיה און שם לאלוהו; וכן "כהן מדין" - כומר, כמו שאמרו (סנה' פב, ב) ביתרו, שהיה מפטם עגלים לעבודה זרה. והאמת, כי לשון 'כהונה' - שרות, אבל לא לאלהות בלבד, כי הנה "ובני דוד כהנים היו" (שמואל ב, ח, יח), ובמקומו בדברי הימים "ובני דוד הראשונים ליד המלך" (ד"ה א, יח, יז); וכן "מוליך כהנים שולל" (איוב יב, יט) - שרים משרתי המלך; וכן "יכהן פאר" (יש' סא, י) - יתלבש פאר ככהן העובד, שיעשו לו בגדים שלא כשאר העם, "לכבוד ולתפארת" (שמ' כה, ב); וכן "ומיודעיו וכהניו" (מלכים ב, יא) - ראשי משרתיו. ע"כ הרמב"ן. מכאן ואילך דברי הר"מ ראטה בספק מבשר עזרא.

ע"י ראב"ע ורמב"ן מקץ פסוק כהן און — "כמו יתרו כהן מדין", ותהלים צ"ט "ואהרן בכהניו ועוד במקור, ובפירושו בפ' לך "והוא כהן לאל עליון". "ממלכת כהנים".

מא נז אליהוא (הגיגים): והרעב ה' על כל-פני הארץ במקומות אחרים כתוב 'על פני כל הארץ' (כמו מגדל בבל). הסברים? ר' שמואל: שינוי זה הוא כמובן המקור לדרשה שמביא רש"י: מי הם פני הארץ, אלו העשירים. כנראה שר' אליהוא מחפש סיבה לשינוי בדרך הפשט, ובהנחה שבשני המקומות הכונה לכל שטח הארץ, ואינו מוכרח.

מג כז השלום אביכם הזקן ראב"ע: שם תחת שם התאר, והיא דרך קצרה; כאילו אמר: השלום לאביכם; וכן "ואתה שלום" (שמואל א, כה, ו).

הערת הרב משולם ראטה ז"ל בספר מבשר עזרא.

פ' מקץ שם מ"ג כ"ז השלום אביכם הזקן "שם תחת שם התואר, וכן ואתה שלום (ש"א כ"ה), או הוא דרך קצרה כאילו אמר השלום לאביכם" כצ"ל. וע"י בשרשים לרד"ק שרש שלם. וע"י ראב"ע פ' וישלח ל"ג י"ח, ויבא יעקב שלם ורשב"ם שם. וע"י לעיל מענין שלמים, ובמשלי ישולם.

ספר השורשים לרד"ק - אות השין - ערך שלם: וענין אחר שלמים הם אתנו (בראשית לד, כא.), כלומר בשלום הם אתנו. אם שלמים וכן רבים (נחום א, יב.). והתאר במשקל אחר ירדפס יעבור שלום (ישעיה מא, ג.), על משקל קרוב, ורחוק. וכן שלח ידיו בשלמו (תהלים נה, כא.). וכן כתב אדוני אבי ז"ל, השלום אביכם הזקן (בראשית מג, כז.), תאר. וכן השלום אתה אחי (שמואל ב, כ, ט.), ואתה שלום וביתך שלום (שם א, כה, ו). ובשרק⁸ שלמי אמוני ישראל (שם ב, כ, יט).

מד ד אליהוא (הגיגים): ויוסף אמר לאשר על-ביתו קום וידך לשון עבר רחוק או ניגוד? נראה לי כי עבר רחוק, כדי להדגיש את התכונן של יוסף, ולא - נחשוב כי חשב על המרדף רק אחרי צאתם. דויד כוכב: השווה: (בראשית מג, טז) ויבא יוסף את בנימין, ויאמר לאשר על ביתו הביא את האנשים הבית

⁸ המילה שלמי מנוקדת בשורק, לפי הנהוג בימינו סימן ניקוד זה נקרא "שורוק", בראשונים הוא נקרא שרק. הקריאה שורוק אין לה כל יסוד, ונועדה להזכיר את קריאת האות המנוקדת בניקוד זה. הכתיב שלמי הוא חסר, בכתיב המלא, גם המנוקד: שלומי. הלמ"ד מנוקדת בתנועה הגדולה שורק, ולא בתנועה הקטנה קיבוץ (גם בזה יש קוראים "קיבוץ" כדי להזכיר את קריאת האותיות המנוקדות בניקוד זה).

(בראשית מד, ד) הם יצאו את העיר לא הרחיקו, ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים

ההבדל בין הפסוקים – בין ויאמר לבין אמר, מתחיל עוד קודם. לאחר וירא בא ויאמר, לאחר יצאו בא אמר. ולמה כתוב יצאו ולא ויצאו? לא מדובר בפעולת היציאה מהעיר, אלא במצב מתמשך של היותם חוץ לעיר – עבר ממושך.

ר' שמואל: עדיין לא הבנתי מה "המצוה" הזאת לחפש בכל מקום עבר רחוק?
ודאי שהקורא לפי פשוטו רואה כאן ניגוד, (וכך מתפרש גם ברוב הדוגמאות שהובאו כאן בשבועות האחרונים).

ואם נרצה, המשמעות היא לדבר המתרחש בו זמנית, (ולא עבר רחוק! יוסף לא אמר כן כבר קודם לכן). אולי דוגמה דומה: בראשית פרק כז, ל ויהי אך יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו: (אצלנו חסרה המילה "אך").

א"ה: כוונת ידידנו כאלו כתוב הם [אך] יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על-ביתו קום רדף אחרי האנשים.

מד ה' והוא נחש ונחש בו דעת זקנים מבעלי התוספות: היאך עלה בדעתכם לגנוב הלא ידעתם שהגביע שאדוני שותה בו צריך הוא לו כל שעה וחביב עליו ומיד שלא ימצאו נחש ינחש הוא בעצמו שיודע לנחש או יצוה לאחרים עליו לדעת מי גנבו:

כלומר, לא שהגביע הוא כלי נחוש, אלא הוא חשוב למדיי שוודאי בעליו מנחש עליו אם הוא חסר. ר' משולם ראטה במבשר עזרא מעיר שזה פירוש ראב"ע.

בפ' מקץ "כי נחש איש אשר כמוני" פירשו התוס' כראב"ע נגד דעת חז"ל.

ראב"ע: הוא נסה אתכם בו, לדעת אם אתם גנבים; כמו "נחשתי" (בר' ל, כז), וכן "כי נחש ינחש" (להלן, טו). וטעמו: למה לא פחדתם, כי לנסתכם שמתי גביע הכסף לפניכם, והעלמתי עין עד שתקווהו? ויאמר רבי יונה (רקמה ע' פז), כי פירוש בו - בעבורו, וכן הוא טעמו: והוא ישאל למנחשים בשבילו; גם "כי נחש ינחש" - כי כמוני יש לי מנחשים. ויש אומרים (ראה ב"ר צב, ה), שהגביע היה מצוייר, ובו היה מסתכל לפני אחיו ואומר: זה הוא הגדול וזה נולד אחריו.

פירוש דעת זקנים הוא של ר' יונה אבן גנאח המובא בראב"ע.

תן לחכם ויחכם עוד

בס"ד
א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

תורה ולשון בצהרי יום

תוכנית שיעורים על התורה ולשונה

זאת חנוכה, יום ד', ב' בשבת תשע"ה
בבית הכנסת "יגל יעקב", מצפה יריחו

13:50 בהתאסף יחד שבטי ישראל

מושב א': 14:00	
ר' אליהוא שנון	"אבל זה כתוב בסידור!"
הרב דוד כוכב	- איך מתקבעים בתודעתנו נוסחים מוטעים
ר' משה אוסי	על גזירות כסיסה וקציצה
	עברית של חנוכה

תפילת מנחה: 16:15	
תפילת ערבית: 16:40	
מושב ב': 17:00	
הרב ראובן חיים קליין	באיזו שפה דיבר אדם הראשון?
הרב יהודה קרויזר	דברי ברכה מפי מדיא דאתרא
ר' אוריאל פרנק	הכרעות הגר"ע יוסף זצ"ל בנוסח התפילה
סיום משוער: 18:15	

* ייתכנו שינויים בתוכנית *

הכניסה חופשית (כניסה נפרדת לנשים)

חניכה שמח!

שמח לראותכם!

להצעת טרמפ ולבירור דרכי תחבורה: 0587203297 (אוריאל)

תחבורה ציבורית: מירושלים: 216 ממעלה אדומים: 25

אנא אשרו השתתפותכם: info@maanelashon.org

נודה לכם אם תפיצו בלוחות מודעות, ולחברכם חובבי הלשון.

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): php.gilionot/net.ladaat.www

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל געושיאים לשוניים
בכתובת: com.gmail@maanelashon
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺